

Problemi političkih nauka u SR Hrvatskoj

Davor Rodin

Fakultet političkih nauka u Zagrebu postoji već petnaest godina.* Teško je precizno odrediti sav opseg utjecaja što ga je taj fakultet izvršio u svojoj sredini prvenstveno svojim odgojno-obrazovnim i znanstvenim djelovanjem, te propagiranjem politologije u užim sveučilišnim i širim društvenim okvirima. Nema sumnje da je taj utjecaj velik i značajan, no ovdje nije mjesto da se o tome izvještava.

Prikladnije je upozoriti na neke ključne probleme koji su pratili razvitak Fakulteta, a koji i danas bitno utječu na izgradnju te znanstvene ustanove za naučavanje i istraživanja u oblasti političkih znanosti.

Ograničimo li se u razmatranju tih ključnih problema samo na ovu kratku petnaestogodišnju tradiciju, može se reći da je politologija u nas preskočila fazu svog predmetodičkog, znanstveno-neosviještenog razvitka i da se na početku svog organiziranog institucionalnog razvitka, prije petnaest godina, odmah predstavila javnosti s lepezom svojih metodički osviještenih pitanja. To, dakako, nipošto ne znači da je ostala slijepa prema svojoj tradiciji, još manje prema onim tokovima suvremene političke misli koji se odvijaju izvan okvira institucije. Naprotiv, kao metodički osviještena znanost, ona je bitno utjecala na objavljivanje predgrađanske političke misli u Hrvatskoj, prvenstveno spisa Jurja Križanića i Franje Petrića, zatim na objavljivanje građanske političke misli u Hrvatskoj, a napose suvremene i posve recentne, te dakako i inozemne. Posebno je značajno da je Fakultet pokrenuo i vlastita politološka glasila — časopis *Politička misao* koji već niz godina uspješno djeluje potičući istraživanja i propagirajući političke znanosti i biblioteku *Politička misao* koja je namijenjena objavljivanju domaće i strane politološke literature kao i onih marksističkih spisa koji bitno utječu na profiliranje naše suvremene politološke misli.

Posve je razumljivo da je objavljivanje starih predgrađanskih, građanskih i suvremenih političkih spisa relevantnih političkih pisaca i političkih radnika preduvjet za razvitak politologije, jer tamo gdje nema političke

* Autor je ovaj tekst pripremio za Treći kongres politologa Jugoslavije, održan u Beogradu 12. i 13. siječnja 1978. godine.

Prigodni i informativni karakter ovog pisa određen je njegovom ograničenom svrhom.

misli koja proizlazi iz demokratskog političkog života ne može biti ni političke znanosti. To bitno iskustvo je i omogućilo osnivanje i razvitak fakulteta političkih nauka u našoj zemlji.

Ovu međusobnu uvjetovanost, ali i bitnu razliku političke i politološke misli, važno je uočiti i osvijestiti, jer postoji mogućnost, da ne kažemo opasnost, da se svaka politička misao apriori proglašava politološkom, a svaka politološka, znanstvena analiza političke misli političkom. Mada je ovo razlikovanje političke i politološke misli u nas bilo uvijek uglavnom uvažavano, ono nikada nije bilo u dovoljnoj mjeri metodički osvijesteno. Odrediti, naime, gdje leži bitna i jasno uočljiva granica između političke misli kao akta praktičke političke volje i politološke analize te političke misli nije nipošto, uz sva paušalna razlikovanja, ni jednostavno, ni zanemarivo pitanje. Ovdje nas na tlu znanstvenog mišljenja ne može zadovoljiti trivijalno empirijsko razlikovanje politološkog predavanja i političkog govora, studije o političkom sistemu i važećeg ustavnog akta. Sa stajališta osvijestjenog politološkog posla i postupka neophodno je utvrditi dublje utemeljenje te empirijski lako uočljive razlike.

U našoj je politologiji tom bitnom razlikovanju političkog čina i znanstvene refleksije o njemu posvećivano relativno manje pažnje, mada je to pitanje u formi analize odnosa između teorije i prakse bilo obrađivano u spisima predstavnika naše sociološke i filozofske misli.

Ponajprije treba reći da se razlika politološkog i političkog pristupa političkoj zbilji, shvatimo li tu zbilju kao oblik praktičkog djelovanja, ne može reducirati na odnos u kojem je političko djelovanje usmjereno na političku zbilju, dok se politološko istraživanje odnosi samo na refleksiju, interpretaciju i analizu političkih iskaza kao oblika političkog djelovanja. Naprotiv, politologija može podjednako analizirati kako političko djelovanje u cjelini tako i političke iskaze, kao što se i političko djelovanje može odnositi na politologiju.

Predmetna područja djelovanja nipošto nisu intransigentna. Politika i politologija ne razlikuju se na temelju svog predmeta, nego na temelju svog različitog djelovanja na intendirani predmet. Političko djelovanje je oblik praktičkog djelovanja, tj. takvog djelovanja koje se odnosi na ljude u političkoj zajednici. Političko djelovanje je oblik reguliranja određenih, upravo političkih odnosa u zajednici. Politički odnosi u zajednici mogu međutim, biti podjednako predmet političkog djelovanja kao i objekt politoloških analiza. Kada su jedno, a kada drugo? Na to pitanje, koje implicitno zaokuplja našu cjelokupnu politološku misao, ne samo u Hrvatskoj, može se možda odgovoriti tematiziranjem razlike između teoretskog, znanstvenog i praktičkog, naime političkog djelovanja, ili posve određeno tematiziranjem razlike između teoretske i praktičke tvorbe općenitosti.

Teoretski oblik općenitosti je pojam, on obuhvaća mnoštvo pojedinačnog i predstavlja u tom smislu bit ili jedinstvo tog pojedinačnog; politički oblik općenitosti je politička zajednica koja obuhvaća mnoštvo raznorodnih konkretnih individuuma i u tom smislu predstavlja njihovu političku bit ili njihovu zajedničku volju.

Političko djelovanje i politološko djelovanje razlikuju se dakle upravo kao različita djelovanja, a otuda se razlikuju i njihovi proizvodi. (Još je Hegel rekao: »Djelo filozofskog genija je sistem, djelo političkog genija je carstvo«.) Utvrđivanje razlike između političkog djelovanja i politološkog djelovanja moguće je stoga samo analizom politološkog i političkog djelovanja i njihovih različitih proizvoda. Jedno se djelovanje ne može bez ostatka izvesti iz drugoga, niti svesti jedno na drugo a da se tom reduktivnom operacijom ne povrijedi bit samog čovjeka. Način na koji je u novom vijeku ipak došlo do zbiljskih pokušaja takvih redukcija ne možemo na ovom mjestu dalje razmatrati.

U sklopu pitanja o odnosu politologije i politike i njihovih različitih oblika djelovanja i proizvoda u nas se premalo uzima u obzir jedan od važnih uzroka koji u tom odnosu pridonosi stvaranju mnogih navedenih i navedenih nejasnoća i preplitanja političkog i politološkog odnosa prema političkoj zbilji. Riječ je o tome da se u raspravama o tom pitanju zanemaruje simbolička forma kako političkog tako i politološkog odnosa prema političkoj zbilji. Političko i politološko djelovanje zbiva se samo u simboličkim formama; međutim, politološka je simbolika pri tome vezana isključivo na politološki znanstveni govor, dok se politička simbolika proteže i na ona politička značenja koja nisu samo verbalno fiksirana nego se artikuliraju i u drugim simboličkim formama, pa naposljetku i u simboličkom značenju samog političkog čina.

Razumijevanje i upotreba neverbalnih simboličnih formi predstavlja jedan od mogućih kriterija razlikovanja političkog i politološkog djelovanja. Može se kazati da je analiza simboličkih formi pomoću kojih se naša politologija i politika odnose prema takozvanoj političkoj zbilji u nas posve nedostatna, mada je upravo ta metodologija na drugim stranama dala dobre rezultate u prevladavanju nekih tradicionalističkih predodžbi o odnosu teorije i prakse, politologije i politike.

Može se kazati da odnos politologije i politike (često se bez valjana razloga govori o praktičkoj politici, kao da postoji nekakva teoretska politika) sa svim svojim implicitnim i eksplicitnim očitovanjima, u svom osviještenom i neosviještenom obliku, predstavlja živ problem našeg kako političkog tako i politološkog djelovanja. Neraščišćenost tog pitanja, odnosno njegova permanentna otvorenost, ima dalekosežne posljedice i po proces konstituiranja politološke znanosti i po cjelokupni nastavni proces koji ga komplementarno prati.

Jedna od formi u kojoj se naročito jasno izražava neraščišćenost odnosa između politologije i politike je i staro pitanje o vrednosnoj indiferentnosti, odnosno vrednosnoj opredijeljenosti svake znanosti pa, dakako, i politologije. Problem ne samo vrednosnog opredjeljenja, nego i vrednosnog određenja politologije očituje se najčešće u polemičkim, mahom paušalnim, raspravama s takozvanim pozitivizmom. Pozitivističkoj politologiji, takozvanoj građanskoj politologiji, suprotstavlja se socijalistički opredijeljena i marksistički fundirana politologija. Pri tome se mnogo ne raspravlja ni o tome što je pozitivizam, a što opet vrednosno opredjeljenje neke znanosti,

što je bit znanstvene i aksiološke tvorbe pojmova, a što opet njihova ovakva ili onakva funkcija. U toj diskusiji cirkuliraju danas manje više zastarjeli klišeji neokantovskog razlikovanja prirodnoznanstvene i duhovnoznanstvene tvorbe pojmova i podjednako zastarjela neohegelijanska kritika tog razlikovanja. Sve se odvija u često neosviještenoj kolotečini Lukáćeve kritike teoretičara 2. internacionale, posebno Bernsteina i njegova neokantijanskog suprotstavljanja znanosti i socijalizma. Pod pozitivizmom se u tim gledanjima najčešće ima u vidu primjena prirodnoznanstvenih metoda na društvene fenomene, pa se u tom kontekstu često kritizira staljinizam čija se doktrina o dijalektičkom materijalizmu i primjeni njegovih zakona na historijski materijalizam predstavlja kao paradigmatični oblik tako definiranog pozitivizma.

Takvom se pojmu pozitivizma kao vrednosni regulativ ponekad suprotstavlja antropologija ranih Marxovih rukopisa, a ponekad formulacije dnevnih politički proklamiranih vrijednosti, čak i političkih zadataka. Ono što nedostaje je nastojanje da se s politološkog stajališta dopre do uvida u bit pozitivizma kao i u njegovu funkciju u suvremenoj reprodukciji života u kojoj znanost predstavlja prvorazrednu proizvodnu snagu i tako izbjegne podjednako neadekvatno kao i apstraktno pobijanje pozitivne znanosti. Svako vrednosno opterećivanje bilo prirodnih bilo društvenih znanosti završava kao što je iskustveno dokazano čistim aksiološkim voluntarizmom i relativizmom. Opasnost od pozitivizma ne leži u vrednosnoj neutralnosti modernih znanosti, nego u biti samog znanstvenog postupka, neovisno o tome je li on pozitivno ili negativno vrednosno fundiran. Moderni pojam znanosti koji je proizišao iz kritike naturalizma i historizma dobiven je kritičkom tematizacijom samog znanstvenog postupka, dakle analizom znanstvene tvorbe pojmova. U tim se analizama već pokazalo da se po svom reduktivnom postupku spram intendiranog fenomena malo razlikuje tvorba prirodnoznanstvenih pojmova od tvorbe takozvanih aksioloških kategorija ili ideja. Ono što je s tog stajališta bitno jest da se uoči struktura reduktivnog ključa određene znanosti, u našem slučaju politologije, jer u samom tom reduktivnom ključu imanentno je prisutno takozvano vrednosno opredjeljenje svake pojedinačne znanosti.

Što se pak tiče veoma česte kritike pozitivizma koja ovom prigovara da stvari i odnose promatra onakvima kakvi jesu, a ne u njihovoj procesualnosti koja uvijek prevladava postojeće stanje stvari, treba reći da se u našoj politologiji, a velikim dijelom i u drugim društvenim znanostima, apstraktnoj statičnosti suprotstavlja jednako apstraktna dinamičnost.

Paušalni prigovor da politologija, baš zato što je pozitivna znanost, fenomene promatra u njihovoj statičnosti a ne u njihovoj dinamičnosti ne pogada politologiju ukoliko joj se naprosto prikrpava sa stajališta ove ili one filozofske, pa čak i marksističke pozicije. Pravi odgovor na pitanje da li politologija kao pojedinačna pozitivna znanost promatra fenomene onakvima kakvi naprosto jesu ili pak u njihovoj dinamičkoj procesualnosti ovisi o tome kako sama politologija konstituira svoj predmet. Prigovor da pozitivna znanost kao takva nije u stanju promatrati procese nego samo stanja s tog je stajališta posve besmislen.

Naredno pitanje koje neprekidno prati suvremeni razvitak naše politologije je pitanje o konstituiranju njenog predmeta. Pitanje o konstituiranju predmeta politologije najuže je povezano s pitanjem konstituiranja politologije same. Predmet politologije, kao i predmet svih drugih kako prirodnih tako i društvenih znanosti, nije danas više nipošto neki naprosto zatečeni segment zbilje koji svojom posebnom strukturom i svojim posebnim svojstvima konstituira i posebnu znanost koja bi se njime bavila. Naprotiv, takozvana zbilja u cjelini, kao i svaki njen posebni segment ili sektor, može postati predmetom bilo koje znanosti u skladu s posebnim određenjem, posebnim interesom i posebnim kategorijalnim aparatom dotične znanosti. S tog se stajališta politički fenomen može istraživati podjednako s psihološkog, sociološkog, semantičkog, pravnog, ekonomskog, a ne isključivo s politološkog aspekta. Predmet politologije konstituira se, dakle, u aktu definiranja politologije kao znanosti; definiranje politologije kao znanosti nije ništa drugo nego određenje reduktivnog ključa kojim se pristupa fenomenu političkog života.

Ima li se u vidu taj postupak određivanja predmeta politologije, naša je politologija u Hrvatskoj imala, i još uvijek ima, problema kako da se pregledno tematski i kategorijalno razgraniči prvenstveno od sociologije, sociologije znanja i prava, dok je njen odnos prema marksizmu i filozofiji ostao i danas bremenit najrazličitijim, mahom ideološkim, rezoniranjima.

Izdvoji li se trenutno problem odnosa između politologije i marksizma kao posebno pitanje, za politološku je misao u Hrvatskoj karakterističan njen odnos prema sociologiji, posebno sociologiji znanja, filozofiji i pravu.

Promatraču bi možda izgledalo prirodno da se politologija, s obzirom na tradiciju njegovanja pravnih znanosti na Zagrebačkom sveučilištu, ne samo više oslonila na pravne znanosti, nego da njen temeljni problem bude razgraničenje prema pravnim znanostima. To se, međutim, ne može kazati. Zbog niza okolnosti, koje ovdje nije ni prikladno ni moguće iznositi, utjecaj pravnih znanosti na konstituiranje politologije neočekivano je malen. Posve općenito govoreći, do tog neproduktivnog kratkog spoja između politologije i pravnih znanosti došlo je zbog toga što su pravne znanosti sa svoje strane u toku svoje duge tradicije odnjegovala jedan jasan i pregledan međaš prema politici, a otuda i prema politologiji. To jasno razgraničenje počiva, međutim, na jednom u biti anahronističkom uvjerenju da je politika kao proces predmet politologije, dok se pravna znanost bavi institucijama političkog procesa. Jedno su, dakle, politički procesi, a drugo njihove pravno artikulirane forme. Sa stajališta pravnih znanosti politički su procesi shvaćeni samo kao sadržaj eventualnih pravnih formi kao izričitog predmeta pravnih znanosti. Politologija je, smatrajući ovo razgraničenje i sigurnim i konačnim, prihvatila to stanje stvari, a od pravnih znanosti prešutno i neosvijesteno usvojila za vlastite svrhe apstraktno kategorijalno razlikovanje forme i sadržaja, kao da iz samog određenja politologije ne proizlazi da su i tako zvani politički sadržaji i tako zvane pravne forme tih sadržaja podjednako i posve nezavisno o tom razlikovanju predmeta pravnih i politoloških znanosti mogući fenomeni politološkog istraživanja.

O transcendentalnoj funkciji forme nasuprot sadržaja nije se, međutim, u našoj političkoj znanosti uopće raspravljalo, mada baš na tom neokantijanskom razlikovanju forme i sadržaja počiva i postojeće empirijsko baratanje tim kategorijama čija bi se zastarjelost mogla dokumentirati i na tekstovima onih naših politologa koji se tim kategorijalnim razlikovanjima najčešće služe posve paušalno.

Drugačije stoji sa sociologijom. Opća sociologija, tako zvana sociologija jugoslavenskog društva i napose sociologija znanja, u znatnoj su mjeri utjecale na razvitak naše politologije. Sa stajališta sociologije kao nauke o društvu politika je samo jedan društveni fenomen i kao takva zapravo predmet sociologije politike. Pod utjecajem navedenih socioloških disciplina studije naših politologa prepune su ne samo socioloških kategorija nego i sociološkog načina mišljenja i argumentiranja, pa je često problem kako u nekoj politološkoj studiji jasno utvrditi takozvanu eminentno politološku problematiku. Teškoće oko razgraničenja sociologije politike i politologije proizlaze, međutim, kako je već naglašeno, iz neusvojenog i neosvijestjenog metodičkog načela da društvo nije nikakav unaprijed dani, predestinirani i u tom smislu ekskluzivni predmet sociologije, nego da društvo može već s obzirom na određenje reduktivnog ključa pojedine znanosti biti predmet i psihologije, i sociologije, i politologije, i ekonomije, itd. Međutim, problem razgraničenja između politologije i sociologije leži i u tome što je u nas sociološko mišljenje u kolotečini svoje vezanosti uz historijski materijalizam preraslo u specifični oblik sociologizma. To znači da se društvo tretira kao temelj svih duhovnih oblika i svih ljudskih djelatnosti kao utemeljujući subjekt same povijesti, te se u toj metafizičkoj pretenziji sociologije politologija razumljivo javlja samo kao njen derivat.

Dok se politologija u osnovi nastoji tendencijski osloboditi kako sociologizma tako i aspektualnog eklekticizma u odnosu na sociologiju politike i sociologiju znanja, dotle se ona u nekih naših politologa nastoji osloniti na filozofiju tražeći u nekim njenim kategorijama vlastito utemeljenje.

Tako se primjerice za utemeljenje politologije nastoje iskoristiti filozofska određenja kategorija moći, rada, interesa, potrebe, volje i slično. Anahroničnost takvog pokušaja filozofskog utemeljenja politologije proizlazi iz neshvaćene biti modernih znanosti koje više ne trebaju nikakve pomoći filozofije. One same sebe određuju, a ukoliko im to samoodređenje iz bilo kojeg razloga nije dostatno, te se u tom smislu osvrću za drugim uporištima, utoliko više nisu znanosti, nego ideologije ili filozofija.

U tom kontekstu odnosa spram drugih znanosti postoji u nas i kompleks implicitnih i eksplicitnih problema vezanih uz odnos politologije i marksizma. Pitanje o odnosu politologije i marksizma nije, dakako, nipošto karakteristično. U ranijem razdoblju mnogo se raspravljalo o odnosu sociologije i historijskog materijalizma, a pitanje o odnosu marksizma i filozofije već je tako reći tradicionalno, ne samo u nas nego općenito.

Pa ipak, usprkos tome što se mnogo raspravljalo o odnosu marksizma i društvenih znanosti, pa onda i o odnosu marksizma i politologije, ovdje su još mnoga pitanja ostala otvorena te se uvijek nanovo vraćaju na dnevni red.

O tumačenju odnosa između politologije i marksizma postoje uglavnom dvije manje-više prešutno prakticirane orijentacije.

Prema *jednoj* marksizam je, u skladu s Engelsovim određenjem znanstvenog socijalizma, znanost; prema *drugoj* marksizam nije znanost, već sistem vrednosnih stavova, načela i opredjeljenja koje mora respektirati svaka znanost, ili bolje rečeno svaki znanstveni radnik ukoliko ne želi zapasti u tako zvani pozitivizam i vrednosnu neopredijeljenost.

Zastupnici teze da je marksizam znanost u svojim se istraživanjima na njega paušalno pozivaju kao na sistem gotovih i pouzdanih znanstvenih istina bez priziva, a ukoliko se u svojim istraživanjima kreću neposredno u marksističkom kategorijalnom aparatu, veoma često relativiraju Marxove uvide u skladu s neprekidnom inflacijom novih znanstvenih spoznaja u različitim područjima društvenih znanosti.

Zastupnici teze da je marksizam skup vrednosnih stavova garniraju svoja politološka istraživanja primjerice u oblasti političkog sistema ili na području međunarodnih političkih odnosa paušalnim navođenjem tako zvanih marksističkih vrednosnih načela o radničkoj klasi, o imperijalizmu, o oslobođenju rada, o socijalističkim odnosima i tome slično, te tako u biti čine isto kao i oni koji se na marksizam pozivaju kao na posljednji i najviši znanstveni autoritet.

Dakako da su tako artikulirane solucije velikim dijelom učinak nelagode što ih kod svih predstavnika društvenih znanosti izaziva onaj čuveni Marxov stav iz *Priloga kritici političke ekonomije* da pozitivne društvene znanosti spadaju u takozvanu ideološku nadgradnju jednog određenog, naime građanskog, kapitalističkog sistema reprodukcije života. Nelagoda o kojoj je ovdje riječ izazvana je stalnom mogućnošću da se netko, pozivajući se na taj Marxov stav, okomi na politologiju kao na građansku ideologiju koja nema nikakve veze ni s Marxom ni s marksizmom. Prirodna je, mada posve neadekvatna, reakcija mnogih politologa koji mogućnost takvog prigovora žele predusresti to obilatijim paušalnim navođenjem drugih ovih ili onih Marxovih stavova.

Suprotno tim neutemeljenim alternativama bitni problem nije ni izdaleka tako složen kao što izgleda.

Marx, naime, ne podvrgava kritici znanost kao takvu, nego samo njenu funkciju unutar kapitalističkog sistema proizvodnje života u kojem znanost predstavlja bitnu proizvodnu snagu kapitala, te tako ne služi razotkrivanju istine tog sistema, nego reprodukciji tog sistema, kao i reprodukciji pojedinačnog znanstvenog radnika, te je tako pervertirana svijest tog pervertiranog sistema reprodukcije života ili ideologija, koja pokriva njegovu istinu.

U skladu s tim Marxovim razlikovanjem biti i funkcije znanosti u građanskom društvu politologija ne bi trebala kao znanost imati nikakve posebne teškoće u svom odnosu prema marksizmu i Marxu. Ona bi naprosto trebala svoj predmet istraživanja konstituirati tako joj se on ne suzi na takozvani unutrašnjepolitički, vanjskopolitički i teoretsko-politički fenomen, jer u tom slučaju *via facti* postaje funkcija posebne i u tom smislu pri-

vatne sfere političkog života odvojenog od društva. U tom slučaju ona postaje ili apologija ili kritika posebnog političkog života, no u oba slučaja njegova funkcija i u tom smislu ideologija koja služi reprodukciji posebne, od društva odvojene političke sfere.

Suprotno tome politologija bi trebala tematizirati praktički život u cjelini, naime onaj život u kojem se ljudi udružuju ne kao privatna politička bića u privatnu, naime, posebnu političku zajednicu, nego kao ljudska bića u zajednicu u kojoj reproduciraju posebni oblik svoje povijesne egzistencije.

S tog stajališta marksizam za politologiju ne bi bio više ni neki izvanjski znanstveni dodatak, ni neki podjednako izvanjski vrednosni regulativ. Istražujući praktički život u njegovoj cjelovitosti, tj. sve one društvene odnose koji konstituiraju zajednicu proizvodnje života, a ne posebnu i u tom smislu privatnu političku zajednicu, politologija postaje imanentno, tj. iz određenja svog predmeta i kritička i marksistička prema političkoj sferi kao izdvojenoj privatnoj sferi.

Dakako, takvim određenjem predmeta politologije i politologije same nije još ništa odlučeno o biti same znanosti jer naposljetku na to pitanje politologija i nije dužna odgovoriti.

Iz tih odabranih i kratko skiciranih problema vezanih uz konstituiranje politologije i njena predmeta, uz njen odnos prema političkoj djelatnosti, prema drugim društvenim znanostima i prema marksizmu proizlaze i temeljne orijentacije pri organiziranju i utemeljivanju visokoškolskog politološkog studija.

Na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu oblikovale su se u tom kontekstu određene ideje koje su u proteklih 15 godina rada Fakulteta neprekidno utjecale na proces njegova konceptualnog dozrijevanja.

Ima li se u vidu da su u raspravama vezanim uz utemeljenje i organizaciju politološkog studija neprekidno prisutne već naprijed izložene oprečne teze u pogledu odnosa politologije i politike, politologije i sociologije znanja i politike, politologije i pravnih znanosti, politologije i filozofije, te naposljetku politologije i marksizma, tada preostaje da se na konkretnom primjeru ilustrira zbiljsko preplitanje i teoretsko nadmetanje tih različitih pogleda.

Pravo i jedino adekvatno mjesto dijaloške konfrontacije tih različitih nazora jest rasprava o nastavnom planu Fakulteta. Jedno od odlučujućih pitanja u tom kontekstu je utvrđivanje znanstvenih područja koje plan mora obuhvatiti i zatim opseg koji pojedinim znanstvenim područjima u planu treba dati. Izrada programa pojedinih predmeta unutar planom obuhvaćenih znanstvenih područja predstavlja nakon usvajanja nastavnog plana užu stručnu problematiku koja se naknadno s daleko manje teškoća gotovo mehanički usvaja.

No ni u tom pogledu stvari nisu posve jednostavne. Centralno pitanje pri sastavljanju programa svakako je kvantitativni odnos i izbor znanstvenih disciplina, predmeta i naposljetku posve specijalističkih kolegija u okviru nekog predmeta međusobno i prema pripadajućem znanstvenom pod-

ručju. Uzmemo li tako primjerice samo politologiju kao znanstveno područje, tada se međunarodni politički odnosi artikuliraju kao posebna politološka disciplina, odnosi među nesvrstanim zemljama postaju u tom sklopu poseban predmet proučavanja unutar međunarodnih političkih odnosa, a uloga arapskih zemalja u nesvrstanoj politici specijalistički kolegij unutar predmeta koji istražuje nesvrstanu politiku. Taj oblik dedukcije od općeg prema posebnom i pojedinačnom izgleda da ima puno logičko opravdanje, te se tom logikom i brani, međutim ima li se u vidu naprijed izneseni princip konstituiranja znanosti i njena predmeta, razumljivo je da svako to područje neovisno o svom logičkom mjestu u rasponu od znanstvenog područja do posebnog kolegija želi, a faktički i uspijeva, oblikovati u posebnu znanost koja onda uporno pretendira na odgovarajuće mjesto u programu i u satnici.

Pogledaju li se samo površno naši nastavni planovi u svim varijantama koje smo izrađivali u proteklih 15 godina, odmah se uočava da u njima nisu zastupljena samo znanstvena područja (ona su zapravo zastupljena sve manje) nego i posebne znanstvene discipline dotičnog znanstvenog područja, a zatim sve češće predmeti pojedinih znanstvenih disciplina i naposljetku posve specijalistički kolegiji koji postupno evoluiraju u samostalne znanstvene discipline unutar postojećeg znanstvenog područja. Dakako, ta ekspanzija znanstvenih disciplina jednog te istog znanstvenog područja proizlazi iz biti suvremenog znanstvenog pogona, te je nije moguće ni potrebno kočiti ili zaustavljati, ali se o njoj mora voditi računa pri sastavljanju nastavnog plana i režima studija. Ta tendencija razvitka suvremenih znanosti predstavlja posebnu teškoću pri planiranju kadrova, pogotovo onda kada se u kadrovskoj politici ne vodi računa o biti i logici suvremenog posla, nego prečesto o drugim posve vanznanstvenim mjerilima i kriterijima.

Drugo karakteristično pitanje plana politološkog studija jest pitanje odnosa politologije i njenih znanstvenih disciplina prema drugim znanstvenim područjima i njihovim znanstvenim disciplinama i to kako u kvalitativnom tako i u kvantitativnom smislu.

Na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu trenutno se njeguju slijedeća znanstvena područja: politologija, sociologija, politička ekonomija, filozofija, povijest i komunikologija. Na Fakultetu djeluje još i posebni studij Općenarodne odbrane, Studij novinarstva i tri postdiplomska studija. Dakako, o konstituiranju planova tih studija, te o njihovom posebnom odnosu prema matičnom politološkom studiju, kao i o posve organizacionim i statutarnim pitanjima Fakulteta nije na ovom mjestu ni moguće ni potrebno govoriti.

U raspravama o odnosu među znanstvenim područjima koja se njeguju na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu prisutno je nekoliko karakterističnih različitih gledanja.

Jedno je pitanje da li postojeću *nomenklaturu rerum* suziti ili proširiti primjerice pravnim područjem ili barem nekom disciplinom pravnih znanosti. Drugo je pitanje jesu li ova znanstvena područja posve ravnopravna s obzirom na zastupljenost u nastavnom planu i, dakako, satnici, ili su tu

potrebne određene gradacije s obzirom na neki određeni koncept studija, njegove ciljeve i zadatke.

U tom sklopu javlja se i pitanje je li oportunistički govoriti o politologiji i njenom odnosu prema drugim znanstvenim područjima ili je bolje ostati pri postojećoj formulaciji o političkim naukama koja pretpostavlja takozvano politološko profiliranje nepolitoloških znanstvenih područja sociologije, komunikologije, povijesti, itd.

Ukoliko se prihvati prva solucija, pa se politologija tretira u singularu kao posebna znanost među drugim posebnim znanostima, politološki se studij nužno i *via facti* razvija ili kao interdisciplinarni studij politoloških fenomena, koji bi se mogao organizirati i kao inter fakultetski sveučilišni studij, ali i kao isključivo politološki studij bez kooperacije s drugim znanostima.

Podu li se od teze da postoje politološke, odnosno političke nauke, tada se postavlja metodološko pitanje što znači politološki profilirana sociologija, filozofija, ekonomija, povijest, komunikologija? Pod politološkom profilacijom sociologije, ekonomije, filozofije podrazumijeva se usmjerenost svih tih različitih znanstvenih područja na politički fenomen (ne na politološki kako se može čuti). Prihvati li se teza da se politologija bavi fenomenom vanjske politike, unutrašnje politike i teoretskim problemima koji otuda proizlaze, tada bi ti isti fenomeni trebali postati predmet istraživanja i sociologije, i ekonomije, i filozofije, i komunikologije. Svoju politološku profilaciju posebna bi znanstvena područja dobivala od političkog fenomena koji bi istraživala. No tako shvaćena politološka profilacija primjerice sociologije je u sebi proturječna, jer razdvaja tako određeni predmet sociologije od specifično sociološke intencije spram predmeta. Ako, naime, sociologija istražuje sociološke aspekte jugoslavenske unutrašnje politike, ona time ne postaje politologija, kao što ni politologija ne postaje filozofija ako istražuje Lockeovu, Hobbesovu ili Marxovu filozofiju, budući da ona te filozofije istražuje vođena svojim politološkim znanstvenim interesom ili intencijom.

Odluka Nastavničkog vijeća da se sve involvirane znanosti usmjere na istraživanje političkog života znači jedino i samo to što je time rečeno, naime, da se na Fakultetu političkih nauka istražuje isključivo politički život. Pri tome ta narudžba nema nikakve reperkusije na određenje involviranih disciplina; one ostaju i dalje što su bile, te međusobno interdisciplinarno istražuju zadani predmet svaka iz svojeg intencionalnog aspekta i sa svojim metodama.

Što se tiče konstituiranja nastavnog plana postoje, u skladu sa shvaćanjem problema politologije* samo dvije čiste mogućnosti: ili se, naime, politološki studij i njegov plan moraju konstituirati kao isključivo politološki, dakle bez kooperacije s drugim znanstvenim područjima, ili se politološki studij i njegov plan moraju konstituirati kao interdisciplinarni i tako organizaciono vezati ili uz Fakultet političkih nauka ili uz Sveučilište.

* u singularu, odnosno pluralu,

Proteklih godina oštih konfrontacija tih teza Fakultet političkih nauka učvrstio se kao samostalna znanstveno-nastavna ustanova za interdisciplinarno istraživanje i naučavanje fenomena političkog života.

Prividno izvan izloženih dilema konstituiranja nastavnog plana politološkog studija stoji staro pitanje odnosa naučavanja i istraživanja u koncepciji studija. Ukoliko je studij više orijentiran na naučavanje, utoliko u njegovom nastavnom planu prevladavaju već gotovi i verificirani znanstveni rezultati, što u krajnjoj negativnoj konsekvenciji zavodi studij u historicizam i stagnaciju. Ukoliko se, međutim, studij više orijentira na istraživanje, plan studija postaje sve više plan istraživanja. Sadržaj plana u tom se slučaju neprekidno mijenja pod pritiskom novih spoznaja, te tako postaje mnogo elastičniji i prema uvođenju novih znanstvenih disciplina koje se rađaju iz živog istraživačkog posla. Dakako, pitanje je do koje mjere nastavni plan mora respektirati postignuto znanje, a do koje mjere mora ostati otvoren svim rizicima novih spoznaja. U koncepciji takozvanog kredit-sistema mogla bi se možda naći najoptimalnija relacija tih veličina, te bi očigledno u buduće diskusije o nastavnom planu morale respektirati i taj vid.

O posljednjoj soluciji za konstituiranje nastavnog plana politološkog studija, koja je bila implicitno izložena u kontekstu raspravljanja o odnosu između politologije i marksizma, nije se više diskutiralo, niti su dokraja osvijestene sve konsekvencije koje bi po nastavni plan imalo takvo proširenje političkog fenomena, koji bi, u skladu s Marxovim gledanjem na to pitanje, zahvatio cjelinu društvene reprodukcije povijesnog života, ili barem praktički život u cjelini. Očigledno je samo da bi nas mišljenje na tom Marxovom nivou izdiglo nad postojeće alternative jer bi se bitno revidirao sam politički fenomen kao posebni društveni fenomen na kojem su konstituirane postojeće alternative. Ako tu mogućnost danas nije moguće elaborirati u praktički provediv nastavni plan, to ipak ne znači da nas misao o cjelini društvene reprodukcije našeg života ne mora neprekidno opominjati na ograničenost i historijsku uvjetovanost tradicionalno definiranog političkog fenomena.